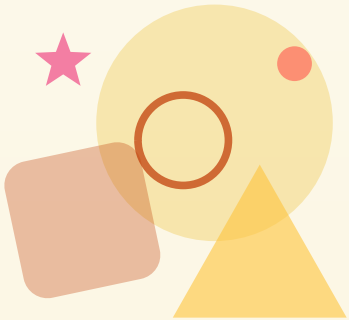
Talim Noktası.

5. Sınıf

Sosyal Bilgiler

Etkin vatandaş

4. Öğrenme Alanı: Yaşayan Demokrasimiz · Konu 08 · Konu Anlatımı

Etkin vatandaş

Yaşayan Demokrasimiz · Konu 08

Bu temada neler var?

1 Vatandaş ve Vatandaşlık 4
2 Etkin Vatandaşın Özellikleri 6
3 Etkin Olan ve Olmayan Vatandaş 8
4 Etkin Vatandaşlık ve Toplum Düzeni 11
★ Konu Testi 15
★ Cevap Anahtarı 17

Okul yolunuzdaki trafik lambası bozulsa ne yaparsınız? Biri bildirir diye bekler misiniz, yoksa yetkililere kendiniz mi haber verirsiniz? Bir toplumda yaşayan herkesin hakları olduğu gibi sorumlulukları da vardır. Sorumluluklarını yerine getiren, haklarını bilen ve çevresindeki sorunların çözümüne katkı sunan kişilere etkin vatandaş denir. Bu konuda etkin vatandaşın özelliklerini öğrenecek ve etkin vatandaşların toplum düzenine nasıl katkı sağladığını keşfedeceksiniz.

Bu bölümde

- Vatandaş ve vatandaşlık kavramlarını açıklayacaksınız.
- Etkin vatandaşın sahip olduğu özellikleri listeleyeceksiniz.
- Etkin olan ve olmayan vatandaş davranışlarını karşılaştıracaksınız.
- Etkin vatandaş davranışlarının toplum düzenine etkisini tartışacaksınız.
- Vergi vermek ve oy kullanmak gibi görevlerin önemini değerlendireceksiniz.

Anahtar kavramlar

vatandaş · vatandaşlık · etkin vatandaş · hak · sorumluluk · vergi · katılım · gönüllülük · toplum düzeni

Etkinlik 1

Ön değerlendirme: Ne biliyorsunuz?

Doğru ifadelerin yanına **D**, yanlış ifadelerin yanına **Y** yazınız. Yanlış bulduğunuz ifadeyi düzelterek yeniden yazınız.

1. Vatandaş, bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan kişidir.
2. Vatandaşların yalnızca hakları vardır, sorumlulukları yoktur.
3. Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir.
4. Okulumuzdaki bir sorunu çözmek yalnızca öğretmenlerin işidir.
5. Gönüllü çalışmalara katılmak topluma katkı sağlar.

Zorlandıysanız: Hak, kişinin sahip olduğu ve başkalarının saygı göstermesi gereken yetkidir. Eğitim almak ve sağlıklı bir çevrede yaşamak birer haktır. Sorumluluk ise kişinin yerine getirmesi gereken görevdir. Kurallara uymak, ortak alanları korumak ve vergi ödemek birer sorumluluktur. Okulumuzdaki sorunların çözümüne öğrenciler de katkı sunabilir.

1 Vatandaş ve Vatandaşlık

Her insan bir ülkede yaşar ve o ülkenin kurallarına uymakla yükümlüdür. Bir kişiyi bir devlete bağlayan hukuki bağa **vatandaşlık** denir. Vatandaşlık bağı, kişiye hem haklar hem de sorumluluklar kazandırır.

Tanım Vatandaş

Bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan ve o devletin kanunlarıyla belirlenmiş haklara ve sorumluluklara sahip kişiye vatandaş denir.

Anayasamızın 66. maddesi "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür." der. Devlet, vatandaşlarının eğitim, sağlık ve güvenlik gibi ihtiyaçlarını karşılar. Vatandaşlar da kanunlara uyar, vergi öder ve seçimlerde oy kullanarak ülkenin yönetimine katılır. Anayasamıza göre herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı da seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir.

Vatandaşlık yalnızca bir kimlik kartından ibaret değildir. Haklarını bilen, sorumluluklarını yerine getiren ve toplumun sorunlarıyla ilgilenen bir vatandaş, yaşadığı yerin daha düzenli ve güvenli olmasına katkı sağlar. Bir vatandaşın haklarını ve sorumluluklarını bilmesi, bunları günlük hayatta doğru kullanabilmesi için gereken bilgi ve becerilere **vatandaşlık okuryazarlığı** denir.

Notlarım

Örnek 1: Hak mı, sorumluluk mu?

Soru: Aşağıdakileri hak ve sorumluluk olarak iki gruba ayırınız.

> Eğitim almak, vergi ödemek, sağlık hizmeti almak, trafik kurallarına uymak, düşüncesini açıklamak, ortak alanları temiz tutmak

Çözüm:

> Hak: eğitim almak, sağlık hizmeti almak, düşüncesini açıklamak.
> Sorumluluk: vergi ödemek, trafik kurallarına uymak, ortak alanları temiz tutmak.

Haklar ve sorumluluklar birbirini tamamlar. Örneğin vergilerle yapılan okullarda eğitim alırız. Bu yüzden vergi ödemek, başkalarının da eğitim hakkını korur.

Ne öğrendik?

1. Vatandaşlık bağı kişiye neler kazandırır?

2. Devletin vatandaşlarına karşı görevlerinden ikisini yazınız.

3. Vergi ödemek ile okul ve hastane yapılması arasında nasıl bir ilişki vardır?

4. Aşağıdakilerden hangisi bir vatandaşlık sorumluluğudur?

A) Parkta oynamak
B) Kanunlara uymak
C) Kitap okumak
D) Spor yapmak

Notlarım

2 Etkin Vatandaşın Özellikleri

Her vatandaş haklara ve sorumluluklara sahiptir. Ancak bazı vatandaşlar bunlarla yetinmez. Çevrelerinde gördükleri sorunlara çözüm arar, ortak kararlara katılır ve başkalarının haklarını da önemser.

Tanım Etkin vatandaş

Haklarını ve sorumluluklarını bilen, sorumluluklarını yerine getiren, toplumun sorunlarına duyarlı olan ve bu sorunların çözümüne kurallara uygun yollarla katılan kişiye etkin vatandaş denir.

Etkin vatandaşın özellikleri

Bilgili
Haklarını ve sorumluluklarını bilir, güvenilir kaynaklardan öğrenir.

Duyarlı
Çevresindeki sorunları fark eder, başkalarının ihtiyaçlarını önemser.

Katılımcı
Oy kullanır, görüş bildirir, ortak kararlarda söz alır.

Etkin vatandaş

Sorumlu
Vergisini öder, kurallara uyar, ortak alanları korur.

Hak arayan
Bir haksızlık karşısında yasal yollarla başvuruda bulunur.

Dayanışmacı
Gönüllü çalışmalara katılır, iş birliği yapar.

Örnek 2: Kaynakla düşünelim

Soru: Aşağıdaki örnek olayı okuyunuz. Olaydaki kişilerin etkin vatandaşın hangi özelliklerini gösterdiğini belirleyiniz.

> Bir mahallede yaşayan aileler, çocukların ders çalışabileceği sessiz bir yer olmadığını fark etti. Birkaç komşu toplanarak muhtara bir dilekçe yazdı ve mahallede boş duran eski bir binanın kütüphaneye dönüştürülmesini önerdi. Muhtar, öneriyi belediyeye iletti. Belediye binayı onardı. Mahalleli de evlerindeki kitapları bağışladı ve gönüllü olarak kütüphanede nöbet tuttu. Kütüphane kısa sürede mahallenin en çok ziyaret edilen yeri oldu.

Çözüm: Aileler sorunu fark ettiği için **duyarlıdır**. Dilekçe yazarak sorunu yetkililere iletmişlerdir. Bu, **katılımcı** olduklarını ve hak aramak için yasal yolları kullandıklarını gösterir. Kitap bağışlayıp nöbet tutmaları da **dayanışmacı** olduklarını gösterir. Sorunu kendi başlarına değil, muhtarlık ve belediyeyle iş birliği yaparak çözmüşlerdir.

Etkin vatandaş olmak için büyümeyi beklemek gerekmez. Sınıf başkanı seçiminde oy kullanmak, okul meclisine öneri sunmak, okul bahçesini temiz tutmak ve bir arkadaşınıza yardım etmek de etkin vatandaşlık davranışlarıdır.

Ne öğrendik?

1. Etkin vatandaşın üç özelliğini yazınız.

2. Bir öğrenci okulunda etkin vatandaş olduğunu hangi davranışlarla gösterebilir? İki örnek veriniz.

3. Duyarlı olmak ile katılımcı olmak arasındaki fark nedir?

4. “Selin, okul yolundaki kaldırımın kırık olduğunu görünce belediyenin internet sitesinden başvuru yaptı.” Selin etkin vatandaşın hangi özelliğini göstermiştir?

   A) Hak arayan olmak
   B) Vergi ödemek
   C) Oy kullanmak
   D) Gönüllü çalışmak

3 Etkin Olan ve Olmayan Vatandaş

Aynı durumla karşılaşan iki kişi çok farklı davranabilir. Biri sorunu görmezden gelirken öteki çözüm için harekete geçebilir. Aşağıdaki tabloda etkin olan ve olmayan vatandaşların bazı durumlardaki davranışları karşılaştırılmıştır.

Etkin olan ve olmayan vatandaş davranışları

	Etkin vatandaş	Etkin olmayan vatandaş
Sokak lambası arızalı	Belediyeye bildirir, takip eder.	Başkası bildirir diye bekler.
Aldığı ürün bozuk çıktı	Satıcıya ve gerekirse yetkili kuruma başvurur.	Söylenir ama bir şey yapmaz.
Seçim günü	Oy kullanır, adayları önceden araştırır.	Oyumun önemi yok diyerek sandığa gitmez.
Parktaki çöpler	Çöpünü kutuya atar, temizlik etkinliğine katılır.	Çöpünü yere bırakır.
Sonuç	Sorunlar çözülür, düzen ve güven artar.	Sorunlar büyür, herkes zarar görür.

Etkin olmayan vatandaş genellikle “Bana ne?”, “Başkası halleder.” ya da “Benim yapacağım bir şey değişmez.” diye düşünür. Oysa toplumdaki herkes böyle düşünseydi hiçbir sorun çözülmezdi. Etkin vatandaş ise sorunun bir parçası değil, çözümün bir parçası olmayı seçer.

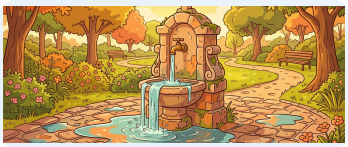
Etkinlik 2

Etkinlik: Siz olsaydınız ne yapardınız?

1. Sınıf olarak dört kişilik gruplar oluşturunuz.
2. Aşağıdaki durum kartlarından birini seçiniz.
3. Bu durumda etkin olan ve etkin olmayan bir vatandaşın neler yapabileceğini yazınız.

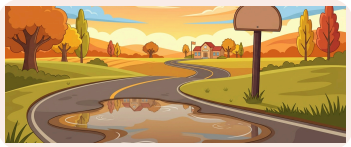
4. Etkin vatandaşın davranışının toplum düzenine etkisini bir cümleyle açıklayınız.
5. Fikirlerinizi sınıfla paylaşınız. Diğer grupların önerilerini dinleyiniz.

AKAN ÇEŞME

Parktaki çeşmenin musluğu bozulmuş ve günlerdir su akıyor. Siz olsaydınız ne yapardınız?

YOLDAKİ ÇUKUR

Okul yolunda bisikletlilerin düşmesine yol açabilecek büyük bir çukur var. Siz olsaydınız ne yapardınız?

YARDIM KAMPANYASI

Okulunuz, köy okulları için kitap toplama kampanyası başlattı. Siz olsaydınız ne yapardınız?

Örnek 3: İki farklı davranış

Soru: Okul bahçesindeki bir bank kırılmıştır. Ege kırık banka bakıp "Zaten eskiydi." demiş ve yoluna devam etmiştir. Zeynep ise durumu okul müdürüne bildirmiş, banka kimse oturmasın diye nöbetçi öğretmene haber vermiştir. Hangi öğrenci etkin vatandaş gibi davranmıştır? Bu davranışın okula etkisi ne olabilir?

Çözüm: Zeynep etkin vatandaş gibi davranmıştır. Sorunu fark etmiş, yetkiliye bildirmiş ve başkalarının zarar görmemesi için önlem almıştır. Zeynep'in davranışı sayesinde bank onarılabilir ve birinin yaralanmasının önüne geçilir. Okuldaki ortak eşyalar korunmuş olur.

Ne öğrendik?

1. Etkin olmayan bir vatandaşın sık kullandığı düşüncelerden birini yazınız.

2. Seçim günü sandığa gitmeyen bir vatandaş için ne söylenebilir?

3. Akan çeşme kartındaki durumda etkin vatandaş ne yapmalıdır?

4 Aşağıdakilerden hangisi etkin olmayan vatandaş davranışıdır?

A) Bozuk ürünü satıcıya bildirmek
B) Çöpünü yere atmak
C) Okul meclisine öneri sunmak
D) Kampanyaya kitap bağışlamak

Notlarım

4 Etkin Vatandaşlık ve Toplum Düzeni

Toplum düzeni, insanların birlikte huzur ve güven içinde yaşayabilmesi demektir. Bu düzen yalnızca kurallar konarak sağlanamaz. Kurallara uyan, sorunları fark edip bildiren ve ortak alanları koruyan vatandaşlar düzenin asıl koruyucusudur.

Etkin vatandaşlık toplum düzenini nasıl güçlendirir?

Şekildeki döngü bize şunu gösterir: Bir vatandaşın etkin davranışı küçük bir sorunun çözülmesini sağlar. Sorunun çözülmesi insanların kurumlara ve birbirlerine güvenini artırır. Güvenen insanlar da ortak işlere daha çok katılır. Böylece toplum düzeni güçlenir.

Vatandaşlık görevleri de toplum düzeninin temelidir. **Vergi** ödeyen vatandaşlar sayesinde okullar, hastaneler, yollar ve parklar yapılır. **Oy kullanan** vatandaşlar ülkeyi ve yaşadıkları yeri kimin yöneteceğini birlikte belirler. Katılım arttıkça seçilen yöneticiler halkın isteklerini daha iyi yansıtır.

Bir sorunu çözmek için izlenecek adımlar da önemlidir. Etkin vatandaş, kuralları çiğneyerek değil, kurallara uygun yollarla hareket eder. Dilekçe yazmak, belediyelerin ve kurumların resmî iletişim kanallarını kullanmak ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER) internet üzerinden başvurmak bu yollardandır.

Bir sorunu çözmek için adımlar

1. **Fark et** — Sorunu ve kimleri etkilediğini belirleyin.
2. **Araştır** — Sorunun çözümünden hangi kurumun sorumlu olduğunu öğrenin.
3. **Başvur** — Dilekçe, telefon ya da resmî internet sitesiyle kuruma bildirin.
4. **Takip et** — Başvurunuzun sonucunu sorun, gerekirse yeniden başvurun.
5. **Paylaş** — Sonucu çevrenizle paylaşın, başkalarını da bilgilendirin.

Örnek 4: Önerme yazalım

Soru: "Bir şehirdeki vatandaşların çoğu vergisini zamanında öderse…" cümlesini toplum düzenine etkisi bakımından tamamlayınız. Sonra bu önermenin tersini düşününüz.

Çözüm: Bir şehirdeki vatandaşların çoğu vergisini zamanında öderse yeni okullar, hastaneler ve parklar yapılır, kamu hizmetleri aksamaz. Herkes bu hizmetlerden yararlanır ve toplumda düzen ve güven artar. Vatandaşlar vergisini ödemezse kamu hizmetleri için yeterli gelir olmaz. Yollar onarılamaz, okullar ve hastaneler yetersiz kalır. Bundan vergisini ödeyen vatandaşlar da zarar görür.

Bağlantı: Ahilik geleneği

Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evran'ın öncülüğünde gelişen bir esnaf ve zanaatkâr örgütüdür. Ahilik teşkilatına bağlı esnaf; dürüst ticaret yapmayı, kaliteli ürün üretmeyi, çırak yetiştirmeyi ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi görev bilirdi. Bu gelenek, toplumun düzeni için herkesin sorumluluk alması gerektiğini gösteren köklü bir örnektir.

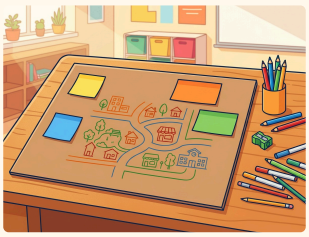

Etkinlik 3

Performans görevi: Mahallem için eylem planı

Grubunuzla okulunuzda ya da mahallenizde gözlemlediğiniz bir sorun için eylem planı hazırlayınız.

1. Okulunuzda ya da mahallenizde gözlemlediğiniz bir sorunu belirleyiniz. Sorunun kimleri etkilediğini yazınız.
2. Bu sorunun çözümünden hangi kişinin ya da kurumun sorumlu olduğunu araştırınız.
3. Sorunu ilgili kişiye ya da kuruma bildiren kısa bir dilekçe taslağı yazınız. Dilekçede kişisel bilgilerinizi paylaşmayınız.
4. Sorunun çözümüne öğrenci olarak sizin nasıl katkı sunabileceğinizi yazınız.

5. Sorun çözülürse toplum düzeninin nasıl etkileneceğini açıklayınız.
6. Planınızı bir afişle sınıfa sununuz.

★ PUANLAMA ANAHTARI

Ölçüt	Tam (3)	Kısmen (2)	Henüz değil (1)
Sorunu belirleme	Sorun ve etkilediği kişiler açık	Sorun belli, etkisi eksik	Sorun belirsiz
Yasal yol	Sorumlu kurum ve başvuru yolu doğru	Kurum doğru, başvuru yolu eksik	Kurum belirlenmemiş
Katkı ve etki	Öğrenci katkısı ve toplum düzenine etkisi açıklanmış	Biri eksik	İkisi de yok
Sunum ve iş birliği	Afiş anlaşılır, görevler adil paylaşılmış	Kısmen anlaşılır	Sunum yok

Tuzağa düşme!

Yanılgı avı: Etkin vatandaş

- ✗ "Etkin vatandaş olmak için yetişkin olmak gerekir." → ✓ Çocuklar da okulda ve evde sorumluluk alarak, öneri sunarak etkin vatandaş olabilir.
- ✗ "Etkin vatandaş, haklı olduğunda kuralları çiğneyebilir." → ✓ Etkin vatandaş haklarını **yasal yollarla** arar.
- ✗ "Benim tek bir oyum bir şey değiştirmez." → ✓ Seçim sonuçları her bir oyun toplamıyla belirlenir.
- ✗ "Vergiler yalnızca devletin işine yarar." → ✓ Vergilerle yapılan okul, hastane ve yollardan **herkes** yararlanır.
- ✗ "Etkin vatandaşlık yalnızca sorunları şikâyet etmektir." → ✓ Etkin vatandaş çözüme **katkı da sunar**: gönüllü olur, iş birliği yapar.

✓ Ne öğrendik?

1. Toplum düzeni ne demektir?

2. Oy kullanmanın toplum düzenine etkisi nedir?

3 Bir sorunu çözerken kurallara uygun yollardan hangilerini kullanabiliriz? İki örnek yazınız.

4 “Bir mahallede herkes çöpünü ayrıştırarak geri dönüşüm kutularına atarsa…” önermesinin devamı aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Mahallede daha çok çöp birikir.
B) Doğal kaynaklar korunur ve mahalle daha temiz olur.
C) Belediyenin işi artar.
D) Geri dönüşüm kutuları gereksiz hâle gelir.

Notlarım

Konu Testi

✓ Ne öğrendik?

Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz. Her sorunun doğru seçeneğini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi etkin vatandaş davranışıdır?
   A) Seçim günü sandığa gitmemek
   B) Aldığı bozuk ürün için yetkili kuruma başvurmak
   C) Parktaki banka zarar vermek
   D) Sorunları başkalarının çözmesini beklemek

2. "Devlet, vatandaşlardan topladığı vergilerle okul, hastane ve yol yapar." Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
   A) Vergi ödemek yalnızca devletin işine yarar.
   B) Vergi ödemek kamu hizmetlerinin sürmesini sağlar.
   C) Vergi ödemek vatandaşlık görevi değildir.
   D) Vergiler yalnızca hastaneler için kullanılır.

3. Emir, sokağındaki trafik levhasının yıkıldığını görmüştür. Emir'in etkin vatandaş olarak ilk yapması gereken davranış hangisidir?
   A) Levhayı kendisi yerine dikmeye çalışmak
   B) Durumu ilgili kuruma bildirmek
   C) Levhayı görmezden gelmek
   D) Levhanın fotoğrafını çekip yalnızca arkadaşlarına göndermek

4. Aşağıdakilerden hangisi etkin vatandaşın özelliklerinden biri değildir?
   A) Duyarlı olmak
   B) Katılımcı olmak
   C) Sorunları görmezden gelmek
   D) Haklarını bilmek

5. "Seçimlerde oy kullanan vatandaşların sayısı artarsa..." önermesinin devamı aşağıdakilerden hangisi olabilir?
   A) Seçilen yöneticiler halkın isteklerini daha iyi yansıtır.
   B) Seçimlerin bir önemi kalmaz.
   C) Vatandaşların sorumlulukları ortadan kalkar.
   D) Kanunlara uymak gereksiz hâle gelir.

6 "Bir grup öğrenci, hafta sonu sahile giderek çöpleri topladı ve topladıkları atıkları ayrıştırdı." Bu öğrenciler etkin vatandaşın en çok hangi özelliğini göstermiştir?

A) Vergi ödemek
B) Oy kullanmak
C) Dayanışma içinde gönüllü çalışmak
D) Dilekçe yazmak

KENDİME NOT

Bu konuda	Evet	Kısmen	Henüz değil
Vatandaş ve vatandaşlık kavramlarını açıklayabiliyorum.			
Etkin vatandaşın özelliklerini sayabiliyorum.			
Etkin olan ve olmayan vatandaş davranışlarını karşılaştırabiliyorum.			
Etkin vatandaşlığın toplum düzenine etkisini açıklayabiliyorum.			
Vergi vermenin ve oy kullanmanın önemini değerlendirebiliyorum.			

Notlarım

Cevap Anahtarı

1. Vatandaş ve Vatandaşlık

1. Hem haklar hem de sorumluluklar kazandırır.
2. Örnek cevap: Eğitim ve sağlık hizmeti sunmak, vatandaşların güvenliğini sağlamak.
3. Vergiler devletin gelirini oluşturur. Okul ve hastane gibi kamu hizmetleri bu gelirle yapılır.
4. **B.**

2. Etkin Vatandaşın Özellikleri

1. Örnek cevap: Bilgili, duyarlı, katılımcı.
2. Örnek cevap: Okul meclisine öneri sunmak, okul bahçesini temiz tutmak.
3. Duyarlı kişi sorunu fark eder. Katılımcı kişi ise sorunun çözümü için harekete geçer ve kararlara katılır.
4. **A.**

3. Etkin Olan ve Olmayan Vatandaş

1. Örnek cevap: “Başkası halleder.”
2. Ülkenin yönetimiyle ilgili kararlara katılma hakkını kullanmamıştır. Bu, etkin olmayan vatandaş davranışıdır.
3. Durumu belediyeye ya da park görevlisine bildirmeli, gerekirse başvurusunu takip etmelidir.
4. **B.**

4. Etkin Vatandaşlık ve Toplum Düzeni

1. İnsanların birlikte huzur ve güven içinde yaşayabilmesidir.
2. Yöneticiler halkın katılımıyla seçilir. Katılım arttıkça yöneticiler halkın isteklerini daha iyi yansıtır.
3. Örnek cevap: Dilekçe yazmak, belediyenin resmî internet sitesinden başvurmak.
4. **B.**

Konu Testi

1. **B.**

Cevap Anahtarı

2 **B.**

3 **B.** Etkin vatandaş sorunu kurallara uygun yollarla ilgili kuruma bildirir.

4 **C.**

5 **A.**

6 **C.**

Notlarım